

MĚSTSKÉ AGLOMERACE EVROPY

Aglomerace představují nejvýznamnější koncentrace lidských aktivit. Jejich význam je dán výrazným soustředěním mnoha rozmanitých funkcí, včetně výroby, služeb, dopravy, výzkumu či správy. Zastoupení a význam jednotlivých funkcí se v průběhu vývoje mění a souvisí s celkovým rozvojem společnosti. Vývoj řady evropských aglomerací je v posledních desetiletích charakterizován zejména stagnací či úbytkem počtu obyvatel. Odpověď na otázku, proč k tomuto jevu dochází, se pokusíme najít v širších souvislostech vývojových trendů osídlení.

Řada dnešních evropských aglomerací měla důležité postavení již ve středověku. Některá města v severní Itálii nebo Paříž ve Francii přesahovala hranici 100 tis. obyvatel. Jejich vývoj již tehdy závisel na možnostech zapojení do mezinárodních politickomocenských a obchodních vztahů. Příkladem může být stagnace italských přístavů Janova a Benátek po přerušení jejich obchodních vztahů s Asií nebo v pozdější době růst Londýna v návaznosti na rozrůstání rozsahu britského impéria.

Vývoj evropských měst zásadním způsobem ovlivnila industrializace probíhající především v 19. a v začátku 20. století. Tovární velkovýroba vyžadovala územní koncentraci pracovních sil, což vedlo k obrovským přesunům obyvatel z venkova do měst. Růst měst se postupně přelával do jejich zázemí, došlo k propojení se sousedními sídly a k rozvoji plošně rozsáhlých urbanizovaných celků - aglomerací či konurbací (Obr. A). Tento vývoj se dotkl jak již existujících velkoměst, tak i menších sídelních jednotek, kde velkou roli sehrála především blízkost nalezišť nerostných surovin či výhodná dopravní poloha. V prvním případě vznikaly spíše aglomerace s jedním výrazným jádrem - tzv. monocentrické (např. Paříž, Řím, Praha, Budapešť

apod.), ve druhém pak aglomerace polycentrické či konurbace, tedy urbanizovaná území s poměrně složitou vnitřní strukturou, většinou bez jednoho dominantního centra (např. sev. Anglie, severových. Francie, Porúří, Horní Slezsko či u nás Podkrkonoší nebo Ostravsko).

S rozvojem městských aglomerací v Evropě je ve 20. století nedílně spojen proces suburbanizace. Při územním rozšiřování urbanizovaného prostoru dochází k tomu, že v jaderných částech aglomerace počet obyvatel stagnuje a posléze klesá, naopak ve vnějších zónách dochází k růstu (Obr. B). V počátečních stádiích jde především o dekoncentraci obytné funkce, v dalším vývoji přibírají suburbanní zóny aglomerací v rozsáhlejších měřítku i jiné funkce. Příkladem může být rozvoj velkých nákupních středisek v zázemí velkoměst.

Jedním z předpokladů suburbanizačních procesů je obrovský nárůst individuální motorizace. Nezanedbatelnou roli sehrály i ekonomické faktory - například prohlubující se rozdíly v ceně pozemků mezi centrální částí a vnějšími zónami a zájem investorů o rozvoj těchto dosud nezastavěných území. Vedle pozitivních aspektů suburbanizace reprezentovaných především vyšší kvalitou bydlení je uvedený proces doprovázen i některými negativními jevy. Značné nároky na dopravu se promítají jak do sféry ekonomické (např. vysoké výdaje domácností na dopravu), tak do dnes stále důležitější sféry ekologické (energetická náročnost). Závažným důsledkem je v neposlední řadě úpadek městských center a to ať po stránce stavební tak i sociální.

Od šedesátých let našeho století se postupně u řady evropských aglomerací setkáváme s tím, že k úbytku počtu obyvatel dochází nejen v jadrových městech, ale i v celých urbanizovaných prostorech. V odborné literatuře je tento jev nazýván jako desurbanizace (Obr. C). Po suburbanizaci tedy dochází k dalšímu prohloubení decentralizačních tendencí ovšem v rámci rozsáhlejšího území. Zdá se, že se však nejedná o trvalejší proces vedoucí k potlačení významu městských sídel. V řadě evropských aglomerací totiž dochází v průběhu 80. let k postupnému snižování úbytku obyvatel.

Určitým protikladem uvedených dekoncentračních tendencí je proces reurbanizace, který je především spojen s revitalizací středů měst a starých výrobních zón, včetně návratu některých skupin obyvatel do těchto prostorů (Obr. D). Do rekonstruovaného bytového fondu přicházejí převážně mladí lidé středních a vyšších sociálních vrstev, při současném vytlačování původních obyvatel s nižším sociálním postavením. Příkladem nového využití území může být pak revitalizace londýnských doků (tzv. Docklands), „břicha“ Paříže nebo i plánovaná přestavba pražského Smíchova.

Značný vliv na uvedené procesy má hlavně celosvětový proces ekonomické restrukturali-

zace spojený s deindustrializací, což se odráží například v úpadku starých průmyslových aglomerací (severovýchod Francie, Porúří apod.). Zároveň vytváření nadnárodních společností spolu se změnami organizačních struktur vede vedle dekoncentrace výroby k centralizaci kontrolních a rozhodovacích procesů do světových či regionálních metropolí. Atraktivní pracovní místa v bankovníctví, pojišťovnictví, v poradenských službách apod. se soustřeďují do center velkých měst a stávají se impulsem jejich dalšího rozvoje.

Význam dnešních aglomerací a jejich postavení v rámci celoevropského sídelního systému stále méně určuje jejich populační velikost. Rozhodujícím faktorem se stává soustředění tzv. progresivních funkcí, jako jsou řídicí články nadnárodních společností, mezinárodní dopravní terminály, významná vědeckovýzkumná a vysokoškolská pracoviště či organizace finančních a obchodních služeb apod.

Zdeněk Čermák,
katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje PŘF UK Praha

Literatura:

Short, J.R.: Lidská sídla. Velká geografická encyklopedie světa. Nakladatelský Dům OP, Praha 1994, 250 s.

Recenzoval: Luděk Sýkora, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK Praha

Foto 1 Důležitou součástí řady evropských aglomerací je historické jádro, jehož stavby patří často k symbolům města a jsou atraktivním cílem turistů (katedrála v Remsi).

Foto: I. Tichý

Foto 2 Rozvoj vnějších - tzv. suburbanních - pásů aglomerací je spojen s bydlením v rodinných domcích s dostatkem prostoru a zeleně. Tento typ bydlení upřednostňují především střední a vyšší sociální vrstvy. Vzorom mohou být anglická zahradní města budovaná již mezi válkami. Snímek je z Yorku.

Foto: V. Štěpánek

Foto 3 Metropole se vyznačují mimo jiné i charakteristickými urbanistickými osami. Hlavní urbanistická osa Paříže spojuje Louvre, Champs Elysées, Vítězný oblouk a La Défense. Pohled z Eiffelovy věže.

Foto: I. Tichý

Foto 4 Obchodní síť se rozvíjí jak v zázemí aglomerací formou velkých nákupních středisek, tak i v jejich centrech. Rekonstruované obchodní pasáže nabízejí nákupy v příjemném prostředí s kvalitní obsluhou a specializovaným sortimentem (Barton Arcade, Manchester).

Foto: V. Štěpánek

Foto 5 Pařížská čtvrť La Défense je příkladem koncentrace administrativních a finančních institucí mezinárodního významu. Moderní budovy vytvářejí zajímavý architektonický prvek.

Foto: V. Štěpánek

VÝVOJOVÉ FÁZE EVROPSKÝCH AGLOMERACÍ

